

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ กับ “ธรรมชาติ” ในอิสลาม

เจ๊ะเหลาะ แวกพงศ์

อาจารย์ประจำสาขาวิชาชะรีอะฮ์

คณะอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามยะลา

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาปรัชญากฎหมายธรรมชาติโดยผ่านแนวความคิดเกี่ยวกับ “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ในอิสลาม เพื่อสะท้อนถึงจุดเด่นและด้อยของปรัชญากฎหมายธรรมชาติในอีกมิติหนึ่ง สำนักกฎหมายธรรมชาติมีทัศนคติต่อธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ในเชิงบวก ซึ่งคล้ายคลึงกับทัศนะของปวงปราชญ์มุสลิม เฉพาะอย่างยิ่งปวงปราชญ์กลุ่มมัวะชะฮิดะฮ์ที่มีทัศนะว่าสติปัญญาของมนุษย์สามารถหยั่งรู้ถึงความถูกต้อง-ผิด ดี-ชั่ว สอดรับกับทัศนะของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่เชื่อว่า “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ในตัวมนุษย์เป็นชุมพลที่จะนำไปสู่การค้นพบกฎหมายธรรมชาติ แต่ความเห็นนี้ขัดแย้งกับทัศนะของปวงปราชญ์ส่วนใหญ่ที่อธิบายว่า “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” เป็นเพียงปัจจัยสำหรับการยอมรับบทบัญญัติอันเป็นธรรมชาติที่มาจากพระเจ้า คือ “อัลอิสลาม” เท่านั้น อัลอิสลามจึงสอดคล้องกับธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ และมีลักษณะพื้นฐานบางประการคล้ายคลึงกับปรัชญากฎหมายธรรมชาติอย่างยิ่ง อาทิ ต้องเป็นนิรันดร์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทุกแห่งหนและทุกยุคสมัย ผูกพันมนุษย์ทุกคน และรัฐอธิปัตย์จะออกกฎหมายมาขัดแย้งมิได้ รวบรวมว่าบทบัญญัติอิสลามเป็นเสมือนหนึ่งกฎหมายในอุดมคติหรือความไฝฝันของสำนักกฎหมายธรรมชาติ และเป็นความไฝฝันที่เป็นรูปธรรมในโลกแห่งความเป็นจริง

Abstract

This article is aimed to study the philosophy of natural law through the concept of “accurate naturalists” in Islam. This is to demonstrate prominent and inferior of the philosophy of natural law. In another dimension, natural law school has positive view relating to accurate naturalist as Muslim scholars, particularly, Muslim scholars of *Mu'tazilah* school. This school believe that intelligence of human being is aware of rightness, wrongness, goodness and evil. This believe is in line with view of natural law school who held that “accurate naturalist” in human being will lead to the discovery of natural law. However, such view is contradicted with majority views of Muslim scholars who consider “accurate naturalist” as merely factor for naturally recognizing the provisions of God which is called “al-Islam”. Consequently, it can be said that Islamic law is agree with accurate naturalist of human being. Moreover, it has some characteristic similar to the philosophy of natural law such as permanence, attached to all human being and state cannot promulgate law which contradict with such characteristic even though they have different crucial contents.

บทนำ

ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ปรัชญา”^{*} อาจทำให้เกิดความรู้สึกในเชิงพิศวง สูงส่งและซับซ้อน เมื่อผนวกท้ายด้วยคำว่า “กฎหมาย” ยิ่งทำให้รู้สึกยากขึ้นเป็นทวีคูณ นั่นอาจเป็นเพราะอิทธิพลของตัวถ้อยคำ กอปรกับทัศนคติที่มีต่อปรัชญาและกฎหมายมาแต่ดั้งเดิม หากได้ปรับทัศนคติเสียใหม่โดยมองปรัชญาในแง่ของการแสวงหาความรู้และการไตร่ตรอง เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานของชีวิตในลักษณะของการใช้วิจารณญาณอย่างมีเหตุผล ปรัชญาก็อาจเป็นเพียงเรื่องปกติธรรมดาเรื่องหนึ่ง เพราะมันเป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกคนทุกชาติ ทุกเผ่าพันธุ์ และกฎหมายก็เช่นเดียวกันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตมนุษย์ ปรัชญากฎหมายจึงเป็นปรัชญาการดำเนินชีวิตมนุษย์ที่สามารถเข้าใจได้จากการศึกษาระบบการดำเนินชีวิตทั้งระบบหรือระบบกฎหมายโดยรวมว่ามี

แนวความคิดหรือแก่นสารอย่างไร จุดมุ่งหมายสูงสุดอย่างไร สำนักคิดทางกฎหมายหลายสำนักในตะวันตกได้พยายามนำเสนอเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law School) ซึ่งเป็นสำนักคิดทางกฎหมายที่เก่าแก่และมีอิทธิพลทางความคิดมาตั้งแต่ในอดีตกาลตราจนปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อเกิดวิกฤตการณ์บ้านเมืองระส่ำระสายไร้ความเป็นธรรม ปรัชญากฎหมายธรรมชาตินี้จะถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลในการต่อสู้กับอำนาจที่ไม่เป็นธรรมเสมอ ในกฎหมายอิสลามก็มีรากฐานทางปรัชญาหลายประการโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ของมนุษย์ (อัลฟิฏเราะฮฺ) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของกฎหมายอิสลาม จึงน่าสนใจว่า “ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ” กับ “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ในอิสลามมีเบื้องหลังทางความคิดและลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องหรือเหลื่อมล้ำอย่างไร

* คำว่า ปรัชญา : เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงษ์ประพันธ์ ได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยมีที่มาจากรากศัพท์ในภาษาสันสกฤตว่า “ปรชญา” แปลว่า ความรู้อันประเสริฐ ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปัญญา” มีความหมายเดิมว่า ความรู้แจ้ง ความรอบรู้ ความสุขุม ความฉลาด การแปลความหมายตามแบบคำภาษาอังกฤษ คือ Philosophy (ซึ่งหลายท่านว่าคลาดเคลื่อน) เป็นเหตุให้คำปรัชญารับกลืนอรรถทางความคิดของตะวันตก ซึ่งมีความหมายโน้มเอียงไปทางเรื่อง “หลักความคิดที่แสดงภูมิปัญญอันสูงสุดสายใดสายหนึ่ง” มากกว่าจะเป็นเรื่องของ “ปัญญา” หรือ “ความรู้แจ้ง” ตามความหมายเดิม ส่วนในภาษาอาหรับคำว่า “ฟิلاسอฟะฮฺ” (فلسفة) มิใช่คำดั้งเดิมแต่เป็นคำที่แปลงมาจากภาษากรีกโบราณว่า “Philosophia” ในการแปลงานวิชาการกรีกโบราณเป็นภาษาอาหรับ มิได้มีการบัญญัติศัพท์ใหม่แต่นิยมใช้ทับศัพท์ในสำเนียงภาษาอาหรับแทน อย่างไรก็ตามชาวอาหรับรู้จักปรัชญามาก่อนหน้านั้นแล้วภายใต้คำว่า “الحكمة” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” (ปัญญา) ภาษากรีก ว่า “Sophia” แม้ปัจจุบันนักเขียนอาหรับบางท่านใช้คำว่า “الحكمة” แทนคำว่า “Philosophy” และใช้คำว่า الفلسفة ในความหมายว่านักปรัชญา

ความคิดและความหมายของกฎหมายธรรมชาติ

กฎหมายธรรมชาติ เป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นตามแนวความคิดของสำนักคิดทางกฎหมายธรรมชาติ โดยปรัชญาเมธีที่มีชื่อเสียงในอดีตกาลหลายท่าน อาทิ เพลโต (Plato : 427-327 B.C.) อริสโตเติล (Aristotle : 384-322 B.C.) และซีเซโร (Cicero : 106 B.C.) สำนักกฎหมายธรรมชาติได้อธิบายความหมายของกฎหมายธรรมชาติไว้ตามแนวคิดทฤษฎีที่เชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์มีเหตุผล แสวงหาความยุติธรรม และโน้มเอียงสู่ความดี อีกทั้งมีลักษณะถาวรตลอดกาล ดังเช่น

เพลโต (Plato) อธิบายว่า “กฎหมายธรรมชาติเป็นความคิดหรือ “แบบ” อันไม่มีวันเปลี่ยนแปลงซึ่งใช้เป็นบรรทัดฐานต่อกฎหมายบ้านเมือง (Positive Law) กฎหมายใด ๆ ที่ตราขึ้นต้องสอดคล้องกับ “แบบ” แห่งกฎหมายธรรมชาตินี้ มิฉะนั้นก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นกฎหมาย (สมยศ เชื้อไทย 2543 : 85)

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวถึงกฎหมายธรรมชาติว่า หมายถึง “กฎเกณฑ์ที่กำหนดแบบแผนการปฏิบัติของมนุษย์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ไม่ได้เกิดจากการจำนงใจของผู้ใด กฎหมายธรรมชาติจึงมีลักษณะเหมือนกันทุกหนทุกแห่ง เช่น กฎเกณฑ์ที่ไม่ให้มนุษย์ทำอันตรายต่อผู้อื่น...” (สมยศ เชื้อไทย 2543 : 85)

ซีเซโร (Cicero) กล่าวว่ากฎหมายธรรมชาติคือ “เหตุผลที่ถูกต้อง กลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ แผ่ซ่านไปในทุกสิ่งทุกอย่าง สม่าเสมอ นิรันดร์ เป็นกฎหมายที่ก่อให้เกิดหน้าที่ที่จะต้องทำโดยคำสั่ง...กฎหมายนี้จะไม่เป็นอย่างหนึ่งที่กรุงโรมและเป็นอีกอย่างหนึ่งที่เอเธนส์ ไม่เป็นอย่างหนึ่งในขณะนี้และเป็นอีกอย่างหนึ่งในเวลาต่อมา แต่เป็นกฎหมายประการเดียวที่เป็นนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลงและผูกพันบังคับกับทุกชาติทุกภาษาตลอดกาล” (สมยศ เชื้อไทย 2543 : 87)

วิวัฒนาการของกฎหมายธรรมชาติ

กฎหมายธรรมชาติได้กำเนิดขึ้นในยุคกรีกโบราณ สมัยที่พระมหากษัตริย์หรือผู้ครองรัฐทรงอำนาจเด็ดขาด ปรัชญาเมธีในสมัยนั้นจึงอ้างอำนาจแห่งกฎหมายธรรมชาติขึ้นเพื่อมุ่งที่จะจำกัดอำนาจของพระมหากษัตริย์และโมฆะกฎหมายที่มนุษย์กำหนดขึ้น ต่อมาสำนักสโตอิก (Stoic)* ได้แผ่ขยายความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาตินี้เข้าไปในกรุงโรม กระทั่งปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้รับการยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดกฎหมายนานาชาติของโรมันที่เรียกว่า (Jus Gentium) ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ตัดสินคดีระหว่างชาวโรมันกับชาวต่างชาติ

ในยุคมืดของยุโรป (ศตวรรษที่ 5-12) สังคมราชแห่งกรุงโรมได้ทำการพัฒนาเปลี่ยนแปลงปรัชญากฎหมายธรรมชาติให้สอดคล้องกับหลักคำสอนในคริสต์ศาสนา โดยนำความคิดของฝ่ายสโตอิกมาผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาคริสต์ในเรื่องบาปโดยกำเนิด (Original Sin) ของมนุษยชาติและนำคติความเชื่อของฝ่ายคริสต์มาแทนที่ “เหตุผล” ในฐานะเป็นกฎหมายสูงสุดของจักรวาล ... โดยเซนต์ ออกุสติน (St. Augustine) เสนอว่ากฎหมายที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับไม่ได้ (ชาติปรีดี ฉัตรภูติ 2543 : 85)

ในยุคกลาง (ศตวรรษที่ 12-16) เซนต์ โทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas) ได้นำความคิดเรื่องเหตุผลมายกย่องให้มีสถานะสูงส่งอีกครั้ง หลังจากที่กฎหมายธรรมชาติดกอยู่ภายใต้ความเชื่อที่เน้นศรัทธาไม่นับถือเหตุผลของมนุษย์มาหลายร้อยปี เซนต์ โทมัส ได้เชื่อมโยงความคิดทางปรัชญาของ

* สำนักสโตอิก (Stoic School) ก่อตัวขึ้นในราวศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล โดยมีเซโน (Zeno : 350-260 B.C.) เป็นผู้ก่อตั้ง สืบสานความคิดและความเชื่อของอริสโตเติลในเรื่องเหตุผลของมนุษย์ว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งเป็นปรัชญาความคิดที่มีผลต่อเนื่องจนถึงยุคปฏิวัติของชนชั้นเจ้าสมบัติในฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 (เจริญ โฆษณานันท์ นิติปรัชญา (2543) หน้า 130).

อริสโตเติลกับความคิดของคริสเตียน โดยได้ยกย่องเหตุผลว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสาระสำคัญอย่างหนึ่งของพระเจ้า แต่ในขณะเดียวกันก็ยอมรับข้อจำกัดของเหตุผลมนุษย์และยังนับถือเจตจำนงของพระเจ้า เนื่องจากสภาพความไม่สมบูรณ์ของมนุษย์ ทำให้ปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่เน้นความสำคัญของเหตุผลซึ่งมีมาแต่สมัยกรีก คือ ตั้งแต่ยุคเพลโต อริสโตเติล สโตอิก และสมัยโรมัน ถูกลดทอดต่อมาสู่สมัยกลางและส่งผลต่อไปจนถึงสมัยใหม่อย่างไม่ขาดสาย

ในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะในช่วงศตวรรษที่ 16 ถึง 18 ถือเป็นมหาสมัยของกฎหมายธรรมชาติ (Great Ages of Natural Law) แม้เป็นยุคที่ความคิดทางศาสนจักรเสื่อมถอย แต่ความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติกลับเจริญรุ่งเรือง เพียงแต่เป็นความคิดของกฎหมายธรรมชาติฝ่ายอาณาจักรที่เน้นธรรมชาติของมนุษย์ว่ามีเหตุผลหรือมีสติปัญญา เหตุผลในธรรมชาติของมนุษย์นี้เองเป็นรากฐานของกฎหมายธรรมชาติ โดยเมื่อนักคิดคนสำคัญ ๆ อาทิ ฮูโก โกรเชียส (Hugo Grotius : 1583-1645) มอนเตสกีเยอร์ (Montesquieu : 1632-1694) จอห์น ล็อก (John Locke : 1632-1704) โทมัสฮูม (Thomasius : 1655-1728) และรูสโซ (Jean Jacques Rousseau : 1712-1778) กล่าวกันว่าปรัชญากฎหมายธรรมชาติในยุคนี้มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อระบบกฎหมายสมัยใหม่ของยุโรปตะวันตก โดยทำให้กฎหมายสมัยใหม่เป็นกฎหมายที่มีเหตุผลและคำนึงถึงมนุษยธรรม (สมัยศตวรรษที่ 2543 : 100)

ครั้นเมื่อมาถึงช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ความเชื่อถือศรัทธาในปรัชญากฎหมายธรรมชาติเริ่มเสื่อมถอยลงด้วยสาเหตุกระแสดความคิดแบบชาตินิยมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ประกอบกับความสับสนซับซ้อนของกฎหมายธรรมชาติเองที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ในหลายเรื่อง อาทิ ลักษณะความเป็นสากล ความนิรันดร หรือความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายธรรมชาติกับกฎหมายบ้านเมือง กลายเป็นจุดอ่อนให้ถูกโจมตีอย่างรุนแรงกระทั่งมีผู้สรุปในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่า ความคิด

สำนักกฎหมายธรรมชาติไม่น่าเชื่อถือ เลื่อนลอย ไร้มูลความจริง ส่งผลให้สำนักกฎหมายปฏิฐานนิยม (Legal Positivism) ซึ่งเป็นปฏิบัติต่อสำนักกฎหมายธรรมชาติก่อตัวเข้มแข็งขึ้น ในขณะที่กฎหมายธรรมชาติถูกผลักให้เป็นเรื่องศีลธรรมมากกว่าที่จะเป็นเรื่องกฎหมายที่แท้จริงของรัฐ (เจริญ โฆษณานันท์ 2543 : 122)

หลังจากนั้น ปรัชญากฎหมายธรรมชาติได้เริ่มฟื้นตัวขึ้นใหม่อีกครั้งเมื่อการใช้อำนาจของรัฐบาลิปไตยเป็นไปในลักษณะชาตมนุษยธรรม โดยเฉพาะเมื่ออิตเลอริใช้อำนาจรัฐในการสังหารชาวยิวโดยถือว่าชอบด้วยกฎหมายบ้านเมือง ทำให้นักคิดยุโรปสมัยหลังสงครามกลับมานิยมนับถือกฎหมายธรรมชาติอีกครั้ง เพื่ออ้างเป็นหลักในการวินิจฉัยความถูกต้องของการกระทำของรัฐในยามที่กฎหมายบ้านเมืองไม่สามารถช่วยเหลือหรือเป็นที่พึ่งได้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกฎหมายธรรมชาติมีสถานะเพียงอุดมคติของกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้น ดังนั้น การบัญญัติหรือตรากฎหมายจึงควรให้สอดคล้องกับหลักการของกฎหมายธรรมชาติ กฎหมายที่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายธรรมชาติถือว่าไม่มีค่าทางกฎหมายโดยสมบูรณ์ แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นโมฆะหรือไม่มีค่าบังคับในทางกฎหมายเสียเลย" (พนัส ทัศนียานนท์ 2543 : 85)

กฎหมายธรรมชาติระหว่างอุดมคติกับความเป็นจริง

กฎหมายธรรมชาติในความคิดและความใฝ่ฝันของสำนักคิดกฎหมายธรรมชาตินั้น เป็นกฎหมายที่มีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป คือเป็นจริงในทุกสถานที่และต้องเป็นนิรันดร หมายถึงเป็นจริงตลอดไป กฎหมายธรรมชาติย่อมใช้ได้เสมอไม่มีเวลาล่วงพ้นสมัย ไม่มีการยกเลิกแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงและใช้ได้ทุกแห่งหนเพราะเหมาะสมแก่การนำมาใช้ทุกสถานที่ โดยไม่จำกัดว่าต้องใช้ในรัฐใดหรือในท้องที่ใด

แนวความคิดเช่นนี้ถูกวิจารณ์ว่าเป็นอุดมคติที่ไม่อาจกำหนดเป็นกฎหมายที่เป็นจริงได้เพราะขัดแย้งกับแนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่ยืนยันว่ากฎหมายไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และความต้องการของมนุษย์ก็เช่นเดียวกันเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การใช้กฎหมายธรรมชาตินอกจากจะไม่คำถึงประวัติศาสตร์แล้วยังไม่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนอีกด้วย นักกฎหมายบางท่านจึงสรุปว่ากฎหมายธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนจริง เป็นแต่เพียงความคิดของนักปราชญ์เท่านั้น (หยุด แสงอุทัย 2542 : 143)

ในขณะที่บางท่านได้วิเคราะห์และสรุปว่ากฎหมายธรรมชาติได้ส้าแดงบทบาททางความคิดในสองลักษณะ คือ ในแง่ความเป็นทฤษฎีกฎหมายที่สนับสนุนอุดมคติทางกฎหมายเชิงจริยธรรม และในแง่ทฤษฎีเกี่ยวกับสิทธิซึ่งสนับสนุนสิทธิมนุษยชน ปญญาสากรว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ ค.ศ. 1948 ได้เขียนขึ้นภายใต้อิทธิพลของปรัชญากฎหมายธรรมชาติและแม้ในทางปฏิบัติศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกตัดสินข้อพิพาทหลาย ๆ คดีโดยอ้างอิงหลักกฎหมายทั่วไป (General Principle of Law) หรือกฎหมายธรรมชาติในอีกนัยหนึ่ง (จรัญ ไข่มณีนันท์ 2543 : 147-149)

กระนั้นก็ตาม การบัญญัติกฎหมายโดยอาศัยแนวความคิดกฎหมายธรรมชาติค่อย ๆ พัฒนาไปสู่การบัญญัติกฎหมายตามอำเภอใจของผู้บัญญัติหรือรัฐาธิปไตยเอง ทั้งนี้เนื่องจากการบัญญัติกฎหมายนั้น แม้ในระยะแรก ๆ จะอ้างความชอบธรรมตามกฎหมายธรรมชาติ แต่เมื่อนานไปความเคยชินในการบัญญัติกฎหมายทำให้ผู้บัญญัติกฎหมายบัญญัติกฎหมายตามอำเภอใจของตน ความคิดเกี่ยวกับกฎหมายธรรมชาติจึงเสื่อมถอยลง ไม่สามารถบรรลุถึงสิ่งที่ไผ่ฝันอันเป็นอุดมคติสูงสุดได้ กฎหมายธรรมชาติจึงยังคงเป็นความคิดเชิงปรัชญาที่ห่างไกลความเป็นจริง และ

เหลือวิสัยที่จะบัญญัติให้เป็นรูปธรรมสู่โลกแห่งความเป็นจริง

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ กับ ธรรมชาติของมนุษย์

สำนักกฎหมายธรรมชาติมีความเชื่อพื้นฐานว่า นอกจากกฎเกณฑ์ความประพฤติที่มีอยู่แล้ว มนุษย์ยังแสวงหาสิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรม บนรากฐานทฤษฎี (Das Ideeale Naturrecht) ที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีเหตุมีผล รู้จักผิดชอบชั่วดี ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถที่จะค้นหาหลักเกณฑ์ที่เรียกว่าเป็นกฎหมายธรรมชาติได้ ทฤษฎีนี้ยอมรับว่าโลกนี้เป็นโลกแห่งเหตุผล มีหลักเกณฑ์ของมันในทุกสรรพสิ่งไม่ว่าดวงอาทิตย์ หรือดวงดาว ต่างมีระบบที่เป็นธรรมชาติของมันเอง สังคมมนุษย์ก็เช่นเดียวกันมีหลักเกณฑ์และระบบตามธรรมชาติซึ่งมนุษย์สามารถหยั่งรู้ได้ด้วยปัญญา กฎหมายที่แท้จริงของสังคมจึงเป็นระบบของเหตุผลที่มนุษย์สามารถหยั่งรู้และพัฒนาได้ด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติของมนุษย์ (human nature) ทั้งนี้ แม้ว่าแนวคิดในกฎหมายธรรมชาติจะถูกแปลความแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัยก็ตาม เช่นในบางครั้งกฎหมายธรรมชาติเป็นเรื่องกฎหมายอุดมคติที่เด็ดขาดตายตัว บางทีมีความคิดเป็นแบบอำนาจนิยมที่มีท่วงทำนองเชิงศาสนา หรือไม่ก็เป็นแบบเหตุผลนิยม แต่นั่นเป็นเพียงการอธิบายในการต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ของกฎหมายธรรมชาติซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนวิธีคิดในการแสวงหาความจริงทางปรัชญาร่วมสมัยเท่านั้น ตรابطที่อุดมคติและความไผ่ฝันในสิ่งที่มนุษย์คิดว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามยังคงดำรงอยู่ ปรัชญากฎหมายธรรมชาตียังคงสัมพันธ์กับธรรมชาติในตัวมนุษย์อย่างไม่เสื่อมคลาย

“ธรรมชาติ”ของมนุษย์ (อัลฟิฏเราะฮฺ) ในอิสลาม

อัลญุฎฏานีย (2534 : 190) กล่าวว่า ธรรมชาติของมนุษย์หรืออัลฟิฏเราะฮฺในอิสลาม โดยทั่วไปหมายถึง สภาพความโน้มเอียงไปสู่สิ่งอันดีงามและสร้างสรรค์โดยธรรมชาติอันเที่ยงแท้ในตัวมนุษย์หรืออีกนัยหนึ่งคือความโน้มเอียงสู่การยอมรับศาสนาอิสลาม

ครั้งหนึ่งเมื่อมลาอิกะฮฺญิบรีลได้ยื่นแก้วนมและแก้วสุราให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เลือกดื่มน้ำครั้งเมื่อท่านนบี ﷺ เลือกดื่มนม ญิบรีล จึงกล่าว

ความว่า : “มวลการสรรเสริญเป็นของอัลลอฮฺ ผู้ทรงชี้นำท่านสู่ธรรมชาติอันเที่ยงแท้...”

(มุสลิม : หะดีษที่ 3751)

ดังนั้น ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ย่อมไม่เฝือและเลือกสรรสิ่งที่ดีงามให้แก่ตนเองเสมอ

อิสลามเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ คำสอนอิสลามคือวิถีชีวิตของมนุษย์ตามธรรมชาติ ดังนั้นแห่งอัลกุรอาน

ความว่า “ธรรมชาติแห่งอัลลอฮฺซึ่งพระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาให้อยู่ในธรรมชาตินั้น”(อฺรุม 30 : 30)

คำว่า “ธรรมชาติ” ในที่นี้นักปราชญ์อิสลามได้อธิบายไว้หลายนัยด้วยกัน โดยส่วนใหญ่อธิบายธรรมชาติในอายะฮฺนี้ว่าหมายถึง “อัลอิสลาม” (อฺฏูฏะบะรีย : 10/182 และอัลกุฎุบีย : 14/24-28)

อิบนุ ซีนะ (ابن سينا : 97-98) ได้กล่าวอ้างจำแนกว่า ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์นั้นต้องปราศจากการครอบงำด้วยความคิดทฤษฏีที่เหลวไหล จารีตที่บิดเบือน หรือการชักนำของผู้หลงทาง...และผู้มีอำนาจในการจำแนกว่าอะไรคือธรรมชาติอันเที่ยงแท้หรือไม่ คือปวงปราชญ์ผู้ทรงภูมิธรรมและปัญญาอันลึกซึ้งเท่านั้น เพราะความคิดเห็นของท่านเหล่านั้นโดยทั่วไปหลุดพ้นจากสิ่งครอบงำและห่างไกลความผิดพลาด

อิบนุ อัลอะซีร์ (ابن الأثير : 152) กล่าวว่า “มนุษย์ทุกคนกำเนิดมามีพื้นฐานธรรมชาติที่โน้มรับศาสนาอิสลาม ดังนั้นหากปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ มนุษย์ก็จะยังคงผูกพันกับธรรมชาติคืออิสลามนั้น และจะไม่ปลีกแยกไปสู่สิ่งอื่น แต่ที่มนุษย์ถูกผันแปรไปสู่สิ่งอื่นอันมิใช่ธรรมชาติของตนนั้น เพราะโรคภัยคุกคามและการลอกเลียน”

ดังนั้น ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ในอิสลาม คือสภาพที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงบันดาลให้มนุษย์มีสติปัญญาอันบริสุทธิ์ ปราศจากการโน้มเอียงครอบงำ หรือเจือปนด้วยความเขลาแห่งจารีตประเพณี เป็นธรรมชาติที่พระองค์ทรงสร้างไว้ในตัวมนุษย์แต่ดั้งเดิม ดังปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน

ความว่า “ธรรมชาติแห่งอัลลอฮฺซึ่งพระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาอยู่ในธรรมชาตินั้น”(อฺรุม 30 : 30)

ประกอบกับอีกอายะฮฺหนึ่ง

ความว่า “แน่แท้ เราได้บังเกิดมนุษย์มาในสภาพที่งดงามยิ่ง หลังจากนั้นเราได้ให้เขากลับสู่สภาพที่ตกต่ำยิ่งแห่งบรรดาผู้ตกต่ำ นอกจากบรรดาผู้ศรัทธาและประกอบสิ่งดีงามทั้งหลาย โดยสำหรับพวกเขาจะได้รับรางวัลอย่างไม่มีที่สิ้นสุด”(อัตติิน 95: 4-6)

อิบนุ อาซุร (ابن عسور : 183) กล่าวว่า “สภาพที่งดงามยิ่ง” ตามความในอายะฮฺข้างต้นนั้นหมายถึงสภาพที่งดงามทางความคิดและสติปัญญา มิใช่เพียงสภาพที่งดงามทางสรีระร่างกาย เพราะปัญญาคือแหล่งที่มาของความศรัทธาที่ถูกต้องและความดีงามทั้งหลาย ส่วน “สภาพที่ตกต่ำยิ่ง” ในอายะฮฺข้างต้น หมายถึงสภาพความตกต่ำอันเนื่องมาจากการยึดมั่นศรัทธาที่หลงผิดและการประพฤติชั่วหาใช่เพียงสภาพร่างกายที่โรยราทรุดโทรมเท่านั้น และธรรมชาติที่งดงามทางปัญญานี้เองที่อัลลอฮฺ ﷻ ทรงสร้างไว้ในตัวมนุษย์เพื่อให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์จรโลงโลกในฐานะผู้แทน

ของอัลลอฮ์ (เคาะลีฟะฮ์ตุลลอฮ์) ในหน้าผืนแผ่นดิน เป็นธรรมชาติที่เหมาะสมกับการจัดระเบียบโลกนี้ให้มีความสงบเรียบร้อยและรอดพ้นจากวิกฤตความวุ่นวาย

“ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ของมนุษย์ กับ กฎหมายอิสลาม

อิสลามเป็นทั้งกฎหมายและกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิตที่ประทานมาจากพระผู้เป็นเจ้า วางอยู่บนรากฐานที่สอดคล้องประสานกับธรรมชาติอันเที่ยงแท้ที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสร้างไว้ในตัวมนุษย์อย่างลงตัว และกลมกลืนอย่างยิ่ง ดังนัยแห่งอัลกุรอาน

ความว่า “ดังนั้น เจ้าจงผินหน้าของเจ้าสู่ศาสนาที่เที่ยงแท้ อันเป็นธรรมชาติแห่งอัลลอฮ์ซึ่งพระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาอยู่ในธรรมชาตินั้น” (อรรอุม 30 : 30)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวถึงหลักปฏิบัติสิบประการในอิสลามซึ่งสอดคล้องกับการปฏิบัติของมนุษยชาติทั้งหลาย และเรียกลักษณะว่า “ธรรมชาติ” หรือ “วิถีแห่งธรรมชาติ” ดังปรากฏในหะดีษรายงานโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์

ความว่า “สิบประการจากธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ คือ การกริบหนวด การเลียงเครา การแปรงฟัน การสูดน้ำเข้าจมูก การตัดเล็บ การล้างข้อพับต่าง ๆ การถอนขนรักแร้ การโกนขนลับ การใช้น้ำทำความสะอาด และการบ้วนปาก” (มุสลิม : หะดีษที่ 384)

บทบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามเป็นบัญญัติที่มีเหตุผล สอดรับกับสติปัญญา และไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติที่เที่ยงแท้ของมนุษย์ อัลกุรอานซึ่งเป็นธรรมนูญสูงสุดของกฎหมายอิสลามได้อธิบายถึงเหตุผลของการนิติบัญญัติอิสลามไว้ทุกด้าน นับแต่ด้านการประกอบธุรกรรมต่าง ๆ (มุอามะลาต) ด้านครอบครัว (มุนากะหาต) ด้านอาชญากรรมและการ

ลงโทษ (ญินาญาต) ตลอดจนด้านศาสนกิจ (อิบาดะต) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อการเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ แต่อัลกุรอานก็ได้แจกแจงเหตุผลและวิสัยปัญหาของการประกอบศาสนกิจไว้ในหลายอายะฮ์ เช่น การละหมาดเพื่อให้ระลึกถึงอัลลอฮ์ ﷻ

ความว่า “และจงดำรงไว้ซึ่งการละหมาดเพื่อรำลึกถึงข้า” (20 : 14)

และป้องกันจากความชั่วช้าอนาจาร

ความว่า “และจงดำรงการละหมาด เพราะแท้จริงการละหมาดนั้นจะยับยั้งการทำลามกและความชั่ว” (อัลอังกะบูต 29 : 45)

การถือศีลอดเพื่อสร้างความอดทนและความยำเกรง

ความว่า “การถือศีลอดนั้นได้ถูกกำหนดแก่พวกเจ้าแล้ว เช่นเดียวกับที่ได้ถูกกำหนดแก่บรรดาผู้ก่อนหน้าพวกเจ้ามาแล้ว เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้ยำเกรง ” (2 : 183)

การจ่ายซะกาตเพื่อการขัดเกลาจิตใจและทรัพย์สิน

ความว่า “(มุฮัมมัด)จงเอาส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินสมบัติของพวกเขามาเป็นทาน เพื่อให้พวกเขาบริสุทธิ์ และล้างมลทินของพวกเขาด้วยส่วนที่เป็นทานนั้น” (9 : 103)

สังคมมนุษย์ต้องการความยุติธรรมและความเสมอภาค ซึ่งเป็นความต้องการโดยธรรมชาติ ทั้งองประการนี้จึงถูกกำหนดเป็นรากฐานสำคัญของนิติบัญญัติอิสลาม...ดังปรากฏในอัลกุรอาน

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลายจงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม จงเป็นพยานเพื่อ อัลลอฮ์ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองหรือญาติใกล้ชิดก็ตาม” (อันนิซาอฺ 4 : 135)

โดยธรรมชาติของมนุษย์ส่วนใหญ่ไม่ชอบแบบภาวะความหนักหน่วง แต่ปรารถนาความลดหย่อนผ่อนปรน บทบัญญัติอิสลามจึงถูกบัญญัติขึ้นอย่างสอดคล้องโดยคำนึงถึงความสะดวกและง่ายต่อการปฏิบัติ ดังปรากฏในอัลกุรอาน

ความว่า “อัลลอฮฺทรงประสงค์ให้มีความสะดวกแก่พวกเจ้าและไม่ทรงให้มีความยากลำบากแก่พวกเจ้า”

(2 : 185)

ความละเอียดซึ่งโดยธรรมชาติเป็นที่ปรารถนาของสังคมมนุษย์ ถูกนับเป็นคุณสมบัติของผู้ดี และเป็นประโยชน์แก่ทั้งส่วนตัวและสังคม ความละเอียดจึงได้ถูกบัญญัติเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของอิสลาม และรากฐานของความศรัทธา ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวไว้

ความว่า “แท้จริงความละเอียดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา”

(มุสลิม : หะดีษเลขที่ 23)

และความสะอาดก็เช่นเดียวกันเป็นที่ต้องการของมนุษย์ ความสะอาดจึงเป็นบัญญัติหนึ่งในอิสลามดังมีรายงานจากท่านนบี ﷺ

ความว่า “...แท้จริงความสะอาดเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา...”

(มุสลิม : หะดีษเลขที่ 223)

นอกจากนั้น บทบัญญัติอิสลามทั้งหลายล้วนมีเหตุผลที่สอดคล้องกับธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์ เพราะทั้งมนุษย์และบทบัญญัติอิสลามต่างก็มาจากพระผู้เป็นเจ้าเดียวกัน ความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างทั้งสองจึงบังเกิดขึ้นตามความประสงค์ของพระองค์ มิใช่เพราะสาเหตุจากความจำเป็นในเชิงตรรกศาสตร์เหมือนเช่นทศณะของกลุ่มมัจอะตะฮิละฮฺ (คล้ายคลึงกับความคิดของสำนักกฎหมายธรรมชาติ) ที่มีความเห็นว่า “การกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์นั้นเป็นวายิบเหนืออัลลอฮฺ” คือเป็นความจำเป็นที่อัลลอฮฺ ﷻ จะต้องบัญญัติขึ้นให้มีความสอดคล้องกับสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งมีอยู่แล้วในธรรมชาติ เป็นทศณะที่ถูก

คัดค้านจากปวงปราชญ์อิสลามส่วนใหญ่รวมทั้งกลุ่มฏอฮิรีย์ โดยดาอูด ฏอฮิรีย์ กล่าวว่า

“การกระทำทั้งปวงของอัลลอฮฺ ﷻ ไม่ว่าในด้านการลงโทษการบัญญัติหรือในด้านการอื่นโดยอ้อมไม่จำเป็นต้องผูกพันกับหลักแห่งเหตุผล”
(อิบนุหัสม์ ฮ.ศ. 1404 : 77)

อิบนุ หัสม์ (ฮ.ศ. 1404 : 77) กล่าวว่า

“การใช้เหตุผล(ตะอูลิล)ในการบัญญัติหุก่มต่าง ๆ นั้นเป็นหลักศาสนาของชาตान(อับลิส) ขัดแย้งกับศาสนาของอัลลอฮฺและความพึงพอใจของพระองค์”

อย่างไรก็ตาม ความมีเหตุผลตามที่นักปราชญ์กลุ่มฏอฮิรีย์ปฏิเสธนั้น หมายถึงเหตุผลที่เป็นมูลเหตุนำไปสู่ความจำเป็นบังคับเท่านั้น” (อิบนุหัสม์ ฮ.ศ. 1404 : 99) กล่าวคือเมื่อบทบัญญัติแห่งอัลลอฮฺวางอยู่บนหลักแห่งเหตุผลใดการบัญญัติก็ย่อมดำเนินไปตามหลักแห่งเหตุผลและผลนั้น มิใช่บัญญัติตามความประสงค์ของ อัลลอฮฺ ﷻ หากเป็นการบังคับอัลลอฮฺ ﷻ ให้ต้องบัญญัติเช่นนั้น ซึ่งเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าหากเป็นเหตุผลในลักษณะที่สอดคล้องกับปัญญาของมนุษย์ไม่ว่ายับยั้งหรืออัลลอฮฺ และไม่มุ่งถึงประโยชน์อันใดที่จะกลับสู่พระองค์ เช่นนี้ย่อมเป็นทศณะที่ไม่ถูกคัดค้านซึ่งปวงปราชญ์มีความเห็นสอดคล้องกัน

อับยาดุลลอฮฺ อิบนุญัสซิด คือดรุซซะรืออะฮฺ (عبد الله بن مسعود : 238) กล่าวว่า

“...ช่างเป็นเรื่องที่ห่างไกลความจริงนัก สำหรับคำกล่าวที่ว่าการนิติบัญญัติอิสลามปราศจากหลักแห่งเหตุผล เพราะการส่งศาสนทูตสู่มวลมนุษย์ก็มีเหตุผลคือเพื่อชี้นำมนุษยชาติ การแสดงอภินิหารต่าง ๆ (มุอฺญิซาต) ของบรรดาศาสนทูต ก็เพื่อยืนยันแก่ผู้ปฏิเสธ ดังนั้นการปฏิเสธหลักแห่งเหตุผล

จึงประหนึ่งการปฏิเสธต่อบรรดาศา

สนพุด*

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า ธรรมชาติอันเที่ยงแท้กับกฎหมายอิสลามนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แม้บางครั้งจะเป็นคนละอย่างแต่โดยเนื้อหาส่วนลึกทั้งสองมีความสอดคล้องต้องกัน ที่ว่าเป็นอย่างเดียวกันเนื่องจาก อิสลามบัญญัติรับรองสิ่งที่เป็นปกติวิสัยโดยธรรมชาติให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักการอิสลาม เช่น การอาบน้ำ การทำความสะอาดสิ่งสกปรกโสโครก ความสะอาด และอื่น ๆ กรณีที่เป็นคนละอย่างแต่สอดคล้องต้องกัน เช่น เรื่องศาสนกิจและเรื่องอิหม่าม(มุอฺญิซ)ต่าง ๆ ซึ่งอยู่เหนือวิสัยของมนุษย์ แม้จะผิดธรรมชาติแต่ก็ไม่ขัดแย้งกับธรรมชาติที่เที่ยงแท้ของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีธรรมชาติที่อ่อนแอและเมื่อถึงจุด ๆ หนึ่งต้องมอบน้อมยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าตนเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะคับขัน เจ็บป่วย หรือใกล้สิ้นลมหายใจ ธรรมชาติอันเที่ยงแท้กับกฎหมายอิสลามจึงผสมผสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ปวงปราชญ์ส่วนใหญ่จึงอธิบายคำว่าธรรมชาติอันเที่ยงแท้ว่าหมายถึง “อัลอิสลาม” ดังได้กล่าวแล้ว

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ กับ ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ ในอิสลาม

หากพิจารณาตามความหมายทั่วไปที่ว่า “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” หมายถึง สภาพความโน้มเอียงของมนุษย์ไปสู่สิ่งที่ดีงามและสร้างสรรค์แล้ว จะเห็นได้ว่าธรรมชาติอันเที่ยงแท้ในตัวมนุษย์ตามทัศนะของนักปราชญ์มุสลิมมีความหมายใกล้เคียงกับทัศนะของสำนักกฎหมายธรรมชาติ กล่าวคือ ต่างก็มีทัศนะคติต่อมนุษย์ในเชิงบวก โดยยอมรับว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่ดีและบริสุทธิ์โดยกำเนิด (มิใช่มีบาปโดยกำเนิด) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามความเห็นของนักปราชญ์มุสลิมกลุ่มมัวะตะฮิละฮ์ที่มีความเห็นว่า สติปัญญาของมนุษย์สามารถหยั่งรู้ถึงลักษณะของความดีและความชั่วได้ ปัญญาจึงสามารถชี้ขาดตัดสินสิ่งต่าง ๆ ได้ว่าสิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี

* ในภาวะที่ไม่มีบทบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ มนุษย์ก็ถูกบัญชาให้กระทำความดีตามความคิดและสติปัญญาของมนุษย์เอง (ฆอลิบ อะวาญี 1997 : 132-147) อาทิ ความยุติธรรมเป็นความดี และการธรรมเป็นความชั่ว เป็นต้น แนวคิดเช่นนี้มีความคล้ายคลึงกันอย่างมากกับกฎหมายธรรมชาติที่หมายถึง “เหตุผลอันถูกต้อง” ซึ่งเกิดจากการค้นพบของมนุษย์ ดังที่โกรเชียส (Hugo Grotius : 1583-1645) กล่าวว่า

“กฎหมายธรรมชาติคือบัญชาของเหตุผลอันถูกต้อง...และเหตุผลอันถูกต้องนี้เองที่บ่งบอกว่าการกระทำใดถูกหรือผิด สูงส่งหรือต่ำทราม...

(สมยศ เชื้อไทย 2543 : 106)

ดังกล่าวนั้น เป็นการพิจารณา “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ตามความหมายทั่วไป แต่หากได้พิจารณาตามความหมายเฉพาะความหมายหนึ่งซึ่งเป็นความหมายตามความเห็นของนักปราชญ์มุสลิมส่วนใหญ่ในการอธิบายอัลกุรอานอายะฮ์ที่ 30 ซูเราะฮ์ฮัจญ์ว่า ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ หมายถึง “อัลอิสลาม” ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ถ้าพิจารณาเพียงผิวเผินคงสรุปได้ในทันทีว่า ธรรมชาติอันเที่ยงแท้ในความหมายนี้แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับปรัชญากฎหมายธรรมชาติ เพราะอิสลามเป็นบทบัญญัติที่มาจากพระเจ้า กฎหมายอิสลามถูกประทานมาจากพระองค์มิได้ถูกค้นพบโดยปรัชญาเมธีท่านใด แม้แต่บรรดาศาสนทูต (ขอความสันติประสบแด่พวกเขา) ก็เป็นเพียงผู้ประกาศคำสอนที่ประทานมาจากอัลลอฮ์ เท่านั้น

* ทัศนะนี้เป็นทัศนะที่ถูกคัดค้านจากนักปราชญ์ส่วนใหญ่ที่มีความเห็นว่า ลักษณะของความดีหรือความชั่วไม่ได้อยู่ที่ตัวการกระทำแต่ขึ้นอยู่กับบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ (ดู เอวาญ อิบน์ อับดุลลอฮ์ المعتزلة وأصولها الخمسة وموقف أهل السنة منها หน้า 163-167 กรุงริยาฎ : อรรฆด. และฆอลิบ อิบน์ อาลีอะวาญี فرق معاصرة หน้า 161-169 และ 182-188)

ทว่า หากได้พิจารณาโดยละเอียดลึกลงไปกว่านั้นจะพบความคล้ายคลึงกันในบางแง่มุม โดยเฉพาะลักษณะสำคัญของกฎหมายธรรมชาติ จะต้องไม่เป็นเจตจำนงของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ต้องเป็นนิรันดร์ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทุกแห่งหนและทุกยุคสมัย ผูกพันมนุษย์ทุกคน และรัฐอธิปไตยจะออกกฎหมายมาขัดกับกฎหมายธรรมชาติซึ่งถือเป็นกฎหมายที่แท้จริงไม่ได้ เหล่านี้คือความคิดในอุดมคติของสำนักกฎหมายธรรมชาติที่ผู้เขียนเห็นว่ามี ความคล้ายคลึงอย่างมากกับหลักการพื้นฐานของกฎหมายอิสลาม แม้จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันก็ตาม เพราะบทบัญญัติแห่งกฎหมายอิสลามเป็นบทบัญญัติแห่งอัลลอฮ์ ﷻ มิใช่เจตจำนงของบุคคลหนึ่งบุคคลใด เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับทั่วไปไม่จำกัดเวลาและสถานที่ เหมาะสำหรับทุกยุคทุกสมัย และมีหลักการพื้นฐานที่สมบูรณ์ไม่มีการเปลี่ยนแปลงสืบไป คล้ายกับลักษณะของกฎหมายในอุดมคติของสำนักกฎหมายธรรมชาติ

กฎหมายอิสลาม จึงเป็นเสมือนกฎหมายในความคิดหรือความใฝ่ฝันของสำนักกฎหมายธรรมชาติ และเป็นความใฝ่ฝันที่เป็นรูปธรรมในโลกแห่งความเป็นจริง ไม่ใช่เป็นแต่เพียงอุดมคติหรือเป็นความเพ้อฝัน เพราะกฎหมายอิสลามมีบทบัญญัติที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำมาปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ปราศจากข้อบกพร่องที่ปรัชญากฎหมายธรรมชาติถูกวิพากษ์วิจารณ์ตลอดมา โดยกฎหมายอิสลามมีลักษณะเป็นนิรันดร์เฉพาะส่วนที่เป็นหลักพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกยุคสมัยเท่านั้น กล่าวคือเป็นความต้องการจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ทุกแห่งหนเหมือนกันแม้จะอยู่ในยุคสมัยหรือสถานที่ที่ต่างกันไปก็ตาม เช่น ความยุติธรรม ความเสมอภาค เสรีภาพ การรักษาในสัญญา การสมรส การตกทอดของทรัพย์สินมรดก และอื่น ๆ ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งของกฎหมายอิสลามเป็นข้อวิเคราะห์วินิจฉัย (อิจญติฮาด) ของนักปราชญ์เป็นส่วนที่คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคม สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมได้ตามกาลเวลา พร้อมกันนั้นกฎหมาย

อิสลามยังคำนึงถึงประโยชน์สุขของมนุษย์ อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้

ความว่า “และเราได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใด นอกจากเพื่อเป็นความเมตตาแก่ชาวโลกทั้งมวล” (21 : 107)

กฎหมายในอุดมคติของสำนักกฎหมายธรรมชาติจึงมีลักษณะคล้ายกับกฎหมายอิสลามอย่างมาก แม้ในความเป็นจริงปรัชญาเมธีของสำนักนี้จะไม่รู้ เจกเช่นผู้คนอีกจำนวนมากที่ไม่รู้ ทั้งที่กฎหมายอิสลามคือธรรมชาติอันเที่ยงแท้ของมนุษย์เอง อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสย้ำไว้ในหลายโองการ อาทิ

ความว่า “...นั่นคือศาสนาอันเที่ยงตรง แต่ส่วนมากของมนุษย์ไม่รู้”(30 : 30)
อีกโองการหนึ่ง

ความว่า “...การตัดสินใจได้เป็นสิทธิของใครนอกจากอัลลอฮ์ พระองค์ทรงใช้มิให้พวกท่านอับอายอะลุสิ่งใด นอกจากพระองค์เท่านั้น นั่นคือศาสนาที่เที่ยงธรรมแต่ส่วนใหญ่ของมนุษย์ไม่รู้” (12 : 40)

สรุป

ปรัชญากฎหมายธรรมชาติสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของ “ปัญญา” และ “เหตุผล” ของมนุษย์ในการค้นหาหลักอุดมคติสูงสุดสำหรับกฎหมายที่มนุษย์บัญญัติขึ้น จนเป็นที่ยอมรับในการใช้เป็นบรรทัดฐานซึ่งความแตกต่างระหว่างกฎหมายที่เป็นธรรมกับกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม แต่แม้กระนั้นยังมีข้อบกพร่องที่ถูกวิจารณ์ตลอดมาว่า กฎหมายธรรมชาติเป็นเพียงกฎหมายอุดมคติ มีความคลุมเครือ และไม่อาจถือเป็นรากฐานของกฎหมายที่เป็นจริงได้

การศึกษาปรัชญากฎหมายธรรมชาติโดยผ่านแนวความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติอันเที่ยงแท้ในอิสลามของบทความนี้ เป็นอีกมิติหนึ่งที่ได้สะท้อนจุดเด่นและด้อยของปรัชญากฎหมายธรรมชาติ

ตลอดจนพื้นฐานทางความคิดหรือทัศนคติต่อ “**ธรรมชาติอันเที่ยงแท้**” ของปรัชญากฎหมาย ธรรมชาติกับแนวความคิดอิสลาม โดยสำนักกฎหมายธรรมชาติเชื่อว่า “ธรรมชาติอันเที่ยงแท้” ในตัวมนุษย์เป็นชุมพลที่จะนำไปสู่การค้นพบกฎหมายธรรมชาติ ในขณะที่นักปราชญ์มุสลิมยืนยันว่าธรรมชาติอันเที่ยงแท้ในตัวมนุษย์นั้น เป็นเพียงปัจจัยสำหรับการมอบน้อมยอมจำนนต่อทบัญญัติ อันเป็นธรรมชาติที่มาจากพระเจ้าเท่านั้น มนุษย์มีจำต้องแสวงหากฎเกณฑ์หรือความยุติธรรมใดในธรรมชาติ เพราะปัญญาของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด แม้มีการแสวงหาก็คจะไม่วันค้นพบ หากแต่มีการค้นพบสิ่งที่ค้นพบนั้นก็จะมีใช่ความต้องการที่แท้จริง สองพันกว่าปีของปรัชญากฎหมายธรรมชาติที่ยังไม่สามารถนำเสนอทบัญญัติในอุดมคติย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ได้อย่างดี กฎหมายและความยุติธรรมที่มนุษย์เฝ้าหาจึงต้องวางอยู่บนรากฐานของกฎหมายที่ประทานมาจากพระเจ้าผู้ทรงยุติธรรมที่สุด และทรงปรีชาญาณยิ่งในบรรดาผู้ปรีชาญาณทั้งหลาย อัลลอฮฺ ตรัสว่า

فَأَقْمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ
اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا
تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَٰلِكَ الدِّينُ
الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا
يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾

ความว่า “ดังนั้น เจ้าจงผินหน้าของเจ้าสู่ศาสนาที่เที่ยงแท้ อันเป็นธรรมชาติแห่งอัลลอฮฺซึ่งพระองค์ทรงสร้างมนุษย์ขึ้นมาอยู่ในธรรมชาตินั้น ไม่มีการเปลี่ยนในการสร้างของอัลลอฮฺ นั่นคือศาสนาอันเที่ยงตรง แต่ส่วนมากของมนุษย์ไม่รู้” (30 : 30)

วัลลอฮุอะอูลัม
(อัลลอฮฺทรงรอบรู้อย่างยิ่ง)

บรรณานุกรม

คัมภีร์อัลกุรอาน อัลกาเร็ม

จรัญ โฆษณานันท์, (2543) **นิติปรัชญา** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชาติปรีดี ฉัตรภูติ, (2514) **ปริณทลชั้นพื้นแห่งนิติปรัชญา** ตอนที่ 1 วารสารนิติศาสตร์.

พนัส ทัศนยานนท์, **ปรัชญากฎหมายธรรมชาติ (บทความ)** วารสารอัยการ ปีที่ 3 ฉบับที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2523.

สมยศ เชื้อไทย, (2543) **นิติปรัชญาเบื้องต้น** พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพฯ : วิทยุชน.

หยุด แสงอุทัย, (2542) **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป** พิมพ์ครั้งที่ 14 กรุงเทพฯ : ประกายพริก.

หมอลิบ อิบน์ อาลี อะวาญี, (1997) **فرق معاصرة**

พิมพ์ครั้งที่ 3 (ม.ป.ท.) : ดารอัลละบีนะฮ์.

มุสลิม, อิบน์ อัลฮัจญัจ อัลกุซัยรีย, อัลนัยซาบรีย

(1992) **صحيح مسلم** (ม.ป.ท.) : ดารอัล

กูตูปอัลอิละมียะฮ์.

มุฮัมมัด ฏอฮิร อิบน์ อาซุร, (2004) **مقاصد الشريعة**

الإسلامية ตะหุกีกโดยเชคมุฮัมมัด หะบีบ

อิบน์ อัลเคาะญะฮ์, (ม.ป.ท.) (ม.ป.พ.)

อัญญาอะบะรีย, ญะฮ์ซุฟร์ มุฮัมมัด อิบน์ ญะรีย

อิบน์ยะซีด (ฮ.ศ. 1405) **جامع البيان عن**

تأويل آي القرآن กรุงเบรุต : ดารอัลฟิกร

อัลกุฎบีย, ญะฮ์ซุฟร์ มุฮัมมัด อิบน์อะหมัด อิ

บน์อับบักร์ อิบน์ฟุรห **جامع لأحكام**

القرآن เล่ม 14 หน้า 24-28.

อัลญะญานี, อาลี มุฮัมมัด อัลฮะยียิด อัลชะรีฟ(1991)

كتاب التعريفات ตะหุกีกโดยอับดุล

มุณอิม อัลหะพะนี กรุงไคโร : ดารอัลเราะ

ชาด.

อิบน์ ซีนะนา, ญะฮ์ซุฟร์ อิบน์อับดุลอญ อิบน์ญะฮ์

(1938) **النجاة** (ม.ป.ท.) (ม.ป.พ.)

อิบน์ หัสมี, ญะฮ์ซุฟร์ อาลี อิบน์อะหมัด อิบน์สะ

อิด (ฮ.ศ.1404) **الإحكام في أصول الأحكام**

กรุงไคโร : ดารอัลหะดีษ.

อิบนุ อัลอะซีร มุบาร็อก อิบนุมุฮัมมัด อัลญะชะรีย,

النهاية في غريب الحديث (ม.ป.ท.) :

ดารู้ลกูตุบอัลอิดมียะฮฺ.

เอาวากุ อิบนุ อับดุลลอฮฺ, (ม.ป.ป.) المعتزلة وأصولها

الخمسة وموقف أهل السنة منها

: อรัชด์.